

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

РУБАН В. В.

студент, гр. ІС-91,

Сумський державний університет

(наук. керівник: к.і.н., доц. В. М. Власенко)

СПОРТИВНИЙ ЧАСОПИС «ГАРТ» (1946) (ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ)

Внаслідок повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 р. велика кількість українців змушена була залишити не тільки місце свого проживання, але і країну. Мільйони українців, а це переважно жінки і діти, стали біженцями. Чимало їх опинилося в країнах Європи. Майже 80 років тому Україна вже пережила подібну ситуацію, коли після завершення Другої світової війни на території Німеччини й Австрії опинилося багато тих, хто з різних причин не хотів повертатися в радянську Україну. Згодом чимало з них отримало статус біженців або переміщених осіб і перебували у відповідних таборах. Таборяни самоорганізувалися, створивши цілу мережу громадських, культурно-освітніх, спортивних і релігійних організацій. Для задоволення різноманітних потреб була започаткована преса, зокрема і спортивна. Тема вивчення спортивної преси третьої хвилі української еміграції є актуальною й як наукова проблема, оскільки комплексно не вивчалася взагалі та щодо окремих періодичних видань цього профілю зокрема, серед яких – часопис «Гарт». Саме тому автор поставив собі за мету розкрити історіографічний аспект цієї теми.

Історіографія щодо українських переміщених осіб на території окупаційних зон Німеччини й Австрії велика, але окремі аспекти цієї наукової проблеми не розкриті взагалі або розкриті частково. Недостатньо дослідженим аспектом проблеми є спортивна преса, а в її межах є певні лакуни, зокрема щодо спортивного часопису «Гарт», який не був темою окремого дослідження. Це видання згадувалося лише у мемуарах тогочасних ДіПі (англ. *Displaced Persons* – переміщені особи) та наукових працях.

Історіографічний комплекс із досліджуваної проблеми можна розділити на чотири групи. До першої можна віднести наукову літературу про переміщених осіб взагалі. Авторами праць цієї групи спочатку були науковці української діаспори. У 1949 р. побачив світ вісник українознавства «Сьогоднішнє й минуле» Наукового товариства ім. Шевченка, значна частина якого була присвячена життю українців у таборах для переміщених осіб. У збірнику надруковані праці про ДіПі таких знаних тогочасних науковців, як В. Мудрий, В. Кубійович, І. Базилевич, М. Стахів, Ю. Шерех (Шевельов), В. Дорошенко, Гр. Шевчук, О. Кульчицький та інші, частина з яких пройшла через ці табори [1]. Першою узагальнюючою працею про третю хвилю української еміграції взагалі та ДіПі зокрема була монографія представника української діаспори В. Маруняка [2]. Це був розширений варіант докторської дисертації, захищеної автором у 1972 р. в Українському вільному університеті в Мюнхені. У ній на основі широкої джерельної бази розкриті різні сторони життя ДіПі на території Німеччини й Австрії у 1945-1951 рр., де згадувалося зокрема про Раду фізичної культури, яка опікувалася справою розвитку фізкультури і спорту серед

таборян й українською спортивною пресою. Саме у цьому сюжеті згадано про існування часопису «Гарт». У 1992 р. зусиллями Канадського інституту українських студій Альбертського університету побачила світ англomовна збірка наукових праць зарубіжних й українських (з діаспори) науковців за редакцією В. Ісаїва, Ю. Бошика та Р. Сенкуса. У ній розкрито різноманітні сторони життя українських переміщених осіб у таборах Європи, зокрема наявність спортивних клубів та переїзд українських ДіПі до Канади [3].

У радянський період досліджувана проблема не висвітлювалася. Із здобуттям Україною незалежності інтерес до вивчення третьої хвилі еміграції та таборів для переміщених осіб посилювався. Було захищено докторську [4] і кандидатську [5] дисертації, опубліковано монографію про культуру та повсякденне життя українських ДіПі [6] та низку журнальних статей про просвітницьку діяльність української інтелігенції в таборах ДіПі взагалі [7] й І. Багряного зокрема [8], повсякденне життя таборян [9], сім'ю та шлюб у середовищі діпістів [10], політики Великобританії щодо біженців і переміщених осіб [11] та статті архівознавчого [12-13] й енциклопедичного [14] характеру з теми.

Друга група – праці (монографії, підручники та журнальні статті) з історії таборової періодики взагалі [15-18] й окремих видань зокрема, серед яких – газета «Українські вісті» [19-21], часописи «Громадянка» [22] та «Орлик» [23]. І хоча ці видання мали рубрики про спорт, проте в них не згадувався спортивний часопис «Гарт».

Третю групу складають нечисленні праці про розвиток фізкультури і спорту в середовищі українських ДіПі. Цій проблематиці присвячені роботи сучасних українських

істориків спорту М. Гуменюк [24], О. Подобєд [25-26], М. Герцик [27] та В. Гінди [28]. У них йшлося про ті види спорту, які були розвинуті у таборах ДіПі та висвітлювалися на сторінках часопису «Гарт».

Четверта група – праці, в яких згадується спортивний часопис «Гарт». По-перше, це роботи представників української діаспори – згадувана вище монографія В. Маруняка [2, с. 286] та стаття Е. Жарського у журналі «Спортивний репортер» за 1956 р. [29]. По-друге, праці сучасних українських авторів – дисертаційна робота О. Подобєд, монографія про спортивну журналістику Ю. Сазонової та стаття М. Присяжного. Перша авторка подала цитату з часопису «Гарт», наведену у мемуарах одного з лідерів спортивного руху серед емігрантів третьої хвилі у Німеччині [4, с. 289]. Друга авторка подала коротку довідку про часопис, його авторів і рубрики [30, с. 239]. Четвертий автор навів це спортивне видання у переліку емігрантської преси [17].

Отже, стан вивчення часопису «Гарт» є низьким. Окремих публікацій про нього поки що не існує. Його лише згадують у публікаціях як щодо громадського і культурного життя ДіПі в таборах взагалі, так і фізкультури і спорту зокрема. Тому тема зазначеного спортивного видання потребує синтетичного дослідження.

1. Сьогодні і минуле: вісник українознавства. Ч. 1-2 / НТШ. Мюнхен – Нью-Йорк, 1949. 152 с.

2. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Т. 1. Роки 1945-1951. Мюнхен: Академічне вид-во д-ра Петра Белея, 1985. 432 с.

3. The Refugee Experience Ukrainian Displaced Persons after World War II / Edited by W. Isajiw, Y. Boshyk, R. Sencus. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press University of Alberta, 1992. 517 p.

4. Подобед О. А. Культурне життя та повсякдення переміщених осіб і біженців з України у Західній Німеччині (друга половина 1940-х рр.). Дисертація... докт. іст. наук. 07.00.01 – історія України. Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2018. 549 с.

5. Стрільчук Л. Українські політичні біженці та переміщені особи після Другої світової війни : автореф. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.02. Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 1999. 20 с.

6. Подобед О. Українська планета ДіПі: культура та повсякдення. Житомир: Вид-во О. О. Євенок, 2018. 396 с.

7. Стрільчук Л. Просвітницька діяльність української інтелігенції у таборах для переміщених осіб у західних окупаційних зонах (1944-1951 рр.) // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України. Сер.: Історичні науки. 2016. № 3. С. 69-74.

8. Удот О. Просвітницька діяльність Івана Багряного в період функціонування таборів для переміщених осіб у західних окупаційних зонах // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України. Сер.: Історичні науки. 2016. № 3. С. 137-143.

9. Тарасов В. В. Повсякденне життя у таборах переміщених осіб в окупованій Німеччині (за матеріалами журналу «ДіПініада», 1946-1947 рр.) // Грані. 2016. № 138 (10). С. 98-105.

10. Подобед О. Українська родина в епоху ДіПі // Україна модерна. 2019. 1 березня. URL: http://uamoderna.com/md/podobed-displaced-person?fbclid=IwAR1kFiSPFE2yFBOi10_xmqUCs__OlzydbvRVQqPC94-TlaMkuxhne5cDn9c (дата звернення 23.04.2023).

11. Щигельська Г. О. Українські біженці та переміщені особи в контексті імміграційної політики Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (1947-1950 рр.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Історія. Вип. 25. 2017. С. 301-307.

12. Тюрменко І. Документальна україніка про становище українських переміщених осіб у повоєнній Європі (1945-1957) // Емінак. 2018. № 3(2). С. 51-57.

13. Кравець Д. Матеріали до історії переміщених осіб (ДіПі) у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки. 2022. № 33. С. 82-90.

14. Примаченко Я. Л. Переміщені особи // Енциклопедія історії України. Т. 8: Па-Прик. Київ: Наук. думка, 2011. С. 128-130.

15. Сидоренко Н., Сидоренко О. Журналістська «планета Ді-Пі»: Українська преса у таборах військовополонених, переміщених осіб і біженців у Європі після II Світової війни (1945–1950) / Центр інновацій та розвитку, Дослідницький центр історії укр. преси. Київ : [б. в.], 2000. 176 с.

16. Тимошик М. С. Історія видавничої справи: підручник. Київ: Наша культура і наука, 2007. 496 с.

17. Присяжний М. Унікальні, але незавершені проекти (3 історії української еміграційної преси) // Вісник Львівського університету. Сер.: Журналістика. 2021. Вип. 50. С. 30-38.

18. Тимошик М. С. Історія видавничої справи: підручник. Київ: Наша культура і наука, 2007. 496 с.

19. Українська планета Ді-Пі: сторінками газети «Українські вісті» / упоряд. С. Козак. Київ : Літ. Україна, 2013. 564 с.

20. Козак С. Б. Проблема ДіПі в часописі «Українські вісті» // Вісник Книжкової палати. 2013. № 11. С. 32-34.

21. Козак С. Б. Часопис «Українські вісті»: перший період існування (Німеччина, 1945-1950 рр.) // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70). № 4. Ч. 4. С. 174-179.

22. Рибачок І. Журнал «Громадянка» як джерело до вивчення діяльності об'єднання українських жінок на еміграції // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Історичні науки. 2019. Вип. 29. С. 132–138.

23. Ясь О. «Орлик» (1946-1948) – часопис таборової доби (покажчик змісту) // Молода нація. 2002. № 2 (25). С. 221-238.

24. Гуменюк М. Традиції української фізичної культури, спорту та діаспори [Електронний ресурс] // Обрії. 2014. № 1. С. 15-19.

25. Подобед О. А. Спортивне життя переміщених українців у повоєнній Західній Німеччині // Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Історія. Політологія. 2017. Вип. 18. С. 95-108.

26. Подобед О. Олімпіада ДіПі // European Philosophical and Historical Discourse. 2017. Vol. 3. Issue 2. P. 26-31.

27. Герцик М. С. Спорт і українське національне відродження (З історичного досвіду Західної України) // Ювілейний збірник на пошану Степана Гелея / Відп. ред. І. Копич. Львів, 2011 (Вісник Львівської комерційної академії. Сер.: Гуманітарні науки. Вип. 10). С. 360-364.

28. Гінда В. Галицький спорт у таборах ДіПі // Збруч. 2013. 11 листопада [Електронний ресурс]. URL: <https://zbruc.eu/node/15246> (звернення 11 квітня 2023 р.).

29. Жарський Е. До історії нашого спорту // Спортивний репортер. 1956. № 1. С. 6.

30. Сазонова Ю. О. Спортивна журналістика України : історія, еволюція, трансформація : монографія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. П. Могили, 2021. 276 с.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.